

ӘОЖ 316.343.654

ОРТА ТАП ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ПРОБЛЕМАЛАР МЕН ТЕТІКТЕР»

Ордабек Серік Спабекұлы,
ordabek.serik98@bk.ru

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ «Саясаттану» кафедрасы, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан
Ғылыми жетекші – Бюлегенова Бибігуль Бисенбаевна

Орта тап тақырыбы өте өзекті тақырыптың бірі, себебі ол бүкіл саяси әлеуметтік құрылымның тұрақтандырушы және әлеуметтік бірлігі болып табылады. Осылайша, қоғамындағы өмірдің тұрақтылығын сақтаудағы үлкен рөл атқарады. Орта тапқа жататын қоғам өкілдерінің көпшілігінің орта таптарына тән және олардың материалдық және әлеуметтік-мәдени қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін лайықты өмір сүру деңгейінің болуы, әлеуметтік өзгерістердің осындай теріс тенденцияларының тәртіпсіздіктер, жұмыссыздық пен кедейліктің жоғарылауы, барлық биліктің шоғырлануы сияқты көрінуіне жол бермейді және жеке элита, басқаларға кедергі келтіреді.

«Орта тап» ұғымы жайлы нақты бір мәнді анықтаманың жоқтығы мәлім. Зерттеушілер бірқатар критерийлерді белгілеу арқылы, соған сәйкес орта тапты анықтайды. Критерийлер әлеуметтанулық көзқарасқа байланысты әр түрлі, бірақ жалпы алғанда төртке бөлінеді: "білім деңгейі, кәсіби бедел, әл-ауқат деңгейі және өзін-өзі сәйкестендіру. Экономикалық зерттеулерде ақша-несиелік тәсіл, әлеуметтік-кәсіби және өзін-өзі сәйкестендіру тәсілдері басым екендігі көрсетілген. Критерийлік индикаторлар негізінде орта таптың «өзегі» мен «шеткі» ерекшеленетіні дәлелденді. Ресей ғылым академиясының Әлеуметтану институты зерттеуінде анықталған орта таптың «негізгі» және «шеткі» өкілдерінің сипаттамаларын суреттейтін мысалдар келтірілген. Орта таптың критериалды көрсеткіштерін эмпирикалық зерттеу нәтижелері келтірілген. Білімі, табысы, кәсіби мәртебесі сияқты критерийлер негізінде Новосибирск қаласында қалалық орта тап өкілдерінің зерттеуі жүргізілді. Эмпирикалық зерттеудің нәтижелері келтіріліп, кейбір көрсеткіштер бойынша басқа масштабты зерттеулердің нәтижелерімен салыстырылады.

Әлеуметтік саясатта орта тапты зерттеудің өзектілігі ең алдымен, бес фактормен байланыстыруға болады. Біріншісі экономикалық дамудың өзектілігі, екіншісі –

халықаралық деңгейде даумудың, үшіншісі – елдегі әлеуметтік саясаттың дамуындағы ішкі талаптарына, төртіншісі – саяси көзқарастың дамуына, бесіншісі – қоғамның қалыптасу қажеттілігімен байланысты. Қазіргі Қазақстандағы орта таптың дамуында ақуал бар екенін және болашақта орта тап мәселесіне осылай аса көңіл бөлмей, жалғаса беретін болса қоғамының наразылары арта беретінін және елдегі тұрақтылық сақталмай, ұлт азаттық көтерілістің туындауына үлкен себеп болу қауіпі бар. Сондықтан проблеманың практикалық жағы мынада – Қазақстан қоғамы ҚР статистикалық мәліметіне қарастырылған: орта таптың рөлі 60-70% шындыққа жанаспайтыны. Қоғамда халықтың әлеуметтік әлауқатының төмен деңгейі. Өз тарапынан мемлекеттің халықтың саяси көзқарасының қалыптасуына аса көңіл аудармауы және бұл мәсленің шешілмеуі Қазақстан Республикасының халық деңгейінің әлеуметтік жағдайы төмендеуіне әсерін тигізетіні сөзсіз.

Орта таптың өзектелігі

Кейінгі кеңестік және посткеңестік дәуірдегі социологиялық әдебиет пен журналистикада орта тап- ең көп талқыланатын тақырыптың бірі. Бұл табиғи нәрсе, өйткені демократиялық қоғамның маңызды сипаттамасы саяси және экономикалық өмірге әсер ететін және қоғамда тұрақтылықты сақтауда үлкен рөл атқаратын орта тап болып табылады. Осы ғылыми еңбектер тізбегін зерделеу, орта таптың мәселелері әлеуметтанулық әдебиеттерінде қалай қамтылғанын және ол туралы идеялардың қалай өзгергенін түсінуге мүмкіндік береді. Зерттеу нысаны ретінде жарияланымдар зерттелетін кезең ішінде үнемі жарияланып тұратын отандық журналдарда таңдалды, мысалы: Әлеуметтану, Әлеуметтік ғылымдар және қазіргі заман, Әлеуметтану және әлеуметтік антропология, Саяси зерттеулер. Олардың беттерінде әлеуметтанушылардың, саясаттанушылардың, әлеуметтік антропологтардың мақалалары орналастырылған түрлі аймақтардан. Олардағы материалдар тұтастай біздің елімізде болып жатқан өзгерістерді түсінуге көмектеседі.

Жалпы азаматтық қоғамның ұғымы орта тап қоғамда шешуші рөлді білдіреді. Себебі олсыз элита мен маргиналдар мемлекет өрісін таптық шайқастар, төңкерістер, революциялар алаңына айналдыра алады деген қауіп туады. Ал қоғам әрқашан таңдау жасауы мүмкін: хаос пен анархия немесе заңдылықтың пайда болуымен, ал бұған мемлекеттік билік жол бермеу үшін автократия, тоталитаризмді көшуге тырысады.

Қоғам дамуының тарихы мен теориясы орта таптың маңызды функцияларды орындайтындығын көрсетті: біріншіден, саяси тап қазіргі билік жүйесінің тұрақтылығына кепілдік береді; екіншіден, экономикалық - жаңа жұмыс орындарын құрып, жұмыс орындарын сақтайды, қамтамасыз етеді төлем қабілеттілік сұранысы - негізгі салық төлеуші, халықтың экономикалық белсенділігі, мемлекеттік бюджет, мемлекеттік әлеуметтік бағдарламалардың іске асырылуы және басқа да ірі әлеуметтік-экономикалық процестер жағдайымен байланысты; үшіншіден, әлеуметтік - дамудың эволюциялық сипатын қамтамасыз ететін әлеуметтік қайшылықтарды шешеді.

Жалпы азаматтық қоғамның ұғымы орта тап қоғамда шешуші рөлді білдіреді. Себебі осыз элита мен маргиналдар мемлекет өрісін таптық шайқастар, төңкерістер, революциялар алаңына айналдыра алады деген қауіп туады. Ал қоғам әрқашан таңдау жасауы мүмкін: хаос пен анархия немесе заңдылықтың пайда болуымен, ал бұған мемлекеттік билік жол бермеу үшін автократия, тоталитаризмді көшуге тырысады. Қоғам дамуының тарихы мен теориясы орта таптың маңызды функцияларды орындайтындығын көрсетті: біріншіден, саяси тап қазіргі билік жүйесінің тұрақтылығына кепілдік береді; екіншіден, экономикалық - жаңа жұмыс орындарын құрып, жұмыс орындарын сақтайды, қамтамасыз етеді төлем қабілеттілік сұранысы - негізгі салық төлеуші, халықтың экономикалық белсенділігі, мемлекеттік бюджет, мемлекеттік әлеуметтік бағдарламалардың іске асырылуы және басқа да ірі әлеуметтік-экономикалық процестер жағдайымен байланысты; үшіншіден, әлеуметтік - дамудың эволюциялық сипатын қамтамасыз ететін әлеуметтік қайшылықтарды шешеді.

Егерде қорытындылай айтатын болсақ орта тапты қалыптастыру үшін, ең бірінші экономикалық өсім барлық мемлекеттегі байлардың капиталының өсімінен жоғары тұру қажет. Және салықты дұрыс деңгейде қарастырып, салықты Еуропалық үлгіде жасау қажет.

Орта тап мемлекетің тұрақтылығын, тыныштығын сақтап тұратын үлкен рөл атқаратын мемлекеттік құрал болып табылады. Сондықтан мемлекеттер орта тапты қалыптастыруда үлкен көңіл бөлу қажет. Орта таптың қоғамда үлкен рөл атқаратынын мемлекет басшылары білу керек.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Вебер М. Избранные произведения. – М.: Прогресс, 1990.
2. Гидденс Э. Стратификация и классовая структура
3. Голенкова З.Т. Социальная стратификация российского общества.
4. Григорьев Л., Салмина А., Кузина О. Российский средний класс: анализ структуры и финансового поведения.